

VÄNERSBORGS TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2012-08-29
meddelad i
Vänerns borg

Mål nr M 895-12

KLAGANDE

Zelander Trä AB, 556042-3591

Ombud: Advokat S.T.
Advokatfirman Stationen AB
Överås Parkväg 12
412 74 Göteborg

MOTPART

Miljönämnden i Marks kommun
Boråsv 40, 51154 Kinna
511 80 Kinna

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Vänerns borgs beslut 2012-02-08 i ärende nr 505-13449-2011, se bilaga 1

SAKEN

Föreläggande att undersöka föroreningssituationen på fastigheterna Karlshed 1:1, 1:12 och 2:2 i Marks kommun

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen avslår överklagandet och yrkandet om ersättning för rättegångskostnader.

Dok.Id 205675

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1070 462 28 Vänerns borg	Hamngatan 6	0521-27 02 00 E-post: mmd.vanersborg@dom.se	0521-27 02 30	måndag – fredag 09:00-16:00

BAKGRUND

Miljönämnden i Marks kommun har i beslut den 14 april 2011 förelagt Zelanders Trä AB att genomföra åtgärdsförberedande utredningar på fastigheterna Karlshed 1:1, 1:12 och 2:2 i Marks kommun med avseende på dioxinföreningar samt klorfenoler, oljeprodukter och metaller.

Enligt föreläggandet ska:

1. En huvudstudie genomförs för att undersöka föroreningssituationen och vilka risker som kan finnas för omgivningen. Följande moment ska ingå.
 - a) Föroreningarnas avgränsning i yt- och djupled i marken.
 - b) Utbredningen av förorenat grundvatten.
 - c) Grundvattnets strömningsriktning och hastighet.
 - d) Bedömning av den totala mängden föroreningar i respektive mark- och grundvatten.
 - e) Kvantifiering av läckage av föroreningar till Ljungaån med avseende på mängd och ämne/ämnesgrupp
 - f) Riskbedömning och bedömning av saneringsbehov.

Definition av en huvudstudie finns i Naturvårdsverkets rapport 1234-7.

Efterbehandling av förorenade områden – kvalitetsmanual, flik 22.

Huvudstudien ska genomföras i samråd med nämnden och ska komplettera provtagningen inom tidigare undersökta delområden samt undersöka de områden som inte tidigare provtagits.

2. Bolaget ska betala 40 procent av kostnaden för huvudstudien enligt punkt 1.
3. Beloppet ska vara Marks kommun tillhanda senast en månad efter det att kommunen underrättat bolaget om att beslutet, när det gäller antagande av anbud angående undersökningar, har vunnit laga kraft.

Bolaget överklagade beslutet till Länsstyrelsen i Västra Götalands län (länsstyrelsen) som den 8 februari 2012 avslog överklagandet.

YRKANDEN M.M.

Zelander Trä AB (bolaget) har överklagat länsstyrelsens beslut och i första hand yrkat att mark- och miljödomstolen ska ogilla miljönämndens yrkande om undersökningsansvar och i andra hand, om rätten finner att sådant undersökningsansvar i och för sig föreligger, ansvaret på grund av de mycket speciella förhållandena ska jämkas till noll kronor eller den lägre jämningsgrad understigande 40 procent som rätten finner skäligt. Bolaget yrkar också att Marks kommun ska förpliktas utge ersättning för bolagets rättegångskostnader med belopp som senare ska anges. Bolaget åberopar samma grunder för sina yrkanden som inför underinstanserna samt vad man till utveckling av sin talan anfört i skrifter till såväl kommunen som länsstyrelsens rättsenhet, med följande tillägg. Bolaget lade ner tillverkningen av så kallat utomhusvirke 1968 varvid all användning av doppning med pentaklorfenol upphörde. Bolaget kom därefter att producera inomhusvirke utan användning av kemikalier. Spånprodukterna användes som bränsle till virkestorkar och askan deponerades hos kommunen. Petroleumprodukter användes endast som smörjmedel, konsistensfett till transportbandet vilket är i begränsade mängder. Transportbandet ersattes med friktionsbanor i plast 1976/78 som ej kräver smörjning. Avbarkning och sågning förekom på marken samtidigt men volymen virke minskade betydligt. Den del av verksamheten som kan anses ha orsakat påstådda markföroreningar har upphört före den 30 juni 1969.

Bolaget./. Mark Sågverk AB

Bolaget upphörde helt med sin verksamhet på fastigheten år 1978. Från 1978-1996/97 drevs verksamheten av ett annat bolag, Harry Zelander AB. Det senare bolaget gick då i konkurs och fastigheten jämte verksamheten såldes till Marks Sågverk AB, sedermera till Derome Bioenergi AB som fortsatte bedriva samma verksamhet fram till 1999. Därefter har samma ägare använt fastigheten som lager för biomassor, flis och pellets för värmeverk. Bolaget kan inte godta kommunens ståndpunkt att det senare bolaget vidtagit de miljöåtgärder som skäligt kan krävas av Derome varför detta bolags vidare miljöansvar inte kan uteslutas. Det har inte stöd för sig och Derome bör, med bolagets befriande, svara för samtliga eventuella undersökningskostnader.

Konkurrerande bedömningar

Utredningsansvaret kan i och för sig riktas mot såväl bolaget som efterföljaren Marks Sågverk AB. I ett tidigare avgjort ärende hade kommunen år 2002 hos länsstyrelsen ansökt om statsbidrag i saken. I inlagan betonades att bolagets verksamhet under cirka nio år med den aktuella verksamheten (doppat utomhusvirke) varit begränsad i förhållande till andra aktörers verksamheter till volym och över tiden. På grund härav var bolagets inställning att det inte kan åläggas ansvar för undersökning eller efterbehandling. Bolaget hade också på egen bekostnad genomfört begränsade markundersökningar som redovisats till myndigheterna. Miljöskyddsenheten på länsstyrelsen delade bolagets uppfattning i yttrande daterat den 17 februari 2003 och anförde i yttrande att bolaget i dagsläget inte kunde anses ha ansvar för förreningar på fastigheterna Karlshed 2:2 och 1:1.

Det är givet att länsstyrelsens yttrande inte har rättskraft i förhållande till det ärende som nu är föremål för prövning men bolaghet har haft rätt att ha tilltro till, övertygelse om, förtröstan om att saken var sakkunnigt avhandlad och utagerad, ehuru inte prövad av en domstol. Omprövningen framstår som ett extraordinärt rättsmedel.

Föreligger en jävslignande situation?

Länsstyrelsen har två gånger prövat kommunens begäran om statsbidrag i saken. Genom länsstyrelsens ovan nämnda yttrande fastställs att i vart fall bolaget inte utgör hinder för statsbidraget. Miljöenhetens prövning har endast avsett frågan om statsbidrag. I det aktuella beslutet anser samma myndighet, denna gång rättsenheten, att bolaget utgör hinder till viss del för statsbidraget. Saken prövas inom två avdelningar av samma myndighet. Miljöenheten är inte underinstans till rättsenheten och fråga är om olägenheterna ska avhjälpas genom statsbidrag eller verksamhetsutövare. Man kan inte frigöra sig från att rättsenheten skyddar miljöenhetens, dvs. statens ambition att begränsa statsbidraget och att en jävslignande situation föreligger, där samma myndighet prövar samma sak till synes två gånger. Det är en typsituation för vilken europarätten vid ett flertal tillfällen haft anledning att korrigera svensk förvaltningsrätt. Det är tillfredsställande att saken genom överklagandet kommer under domstolsprövning.

Miljööverdomstolens avgörande MÖD 2005:30

I detta fall finnes goda skäl för att AB Klosters fabriker haft en skyldighet att svara för undersökningarna. Det är här fråga om miljöpåverkan vid en tillverkning av tjärpapp som upphörde 1961, dvs. i god tid före preklusionsfristen. Det var i viss mån oklart om det fanns skäl att misstänka att föroreningar, av PAH-typ, fanns av betydelse. I dessa delar finns likheter med bolagets fall i kedjan utomhusvirke, doppkar, cuprinol, petaklorföreningar och begränsade undersökningar. Här upphör dock jämförbarheten.

I rättsfallet hade utöver tillverkning av annat tjärpapp, fenolhartser, asfaltsprodukter (petroleum och tjärprodukter) samt fenol- och polyesterpressmassor tillverkats. Fråga uppkom om bolaget kunde gå fritt efterbehandlingsansvar då ansvar av tjärprodukter som orsakat föroreningarna upphör 1961. Det var ostridigt att den miljöfarliga verksamheten i övrigt fortsatt efter den 1 juli 1969 samt att produktionen förändrats över tiden av de slags varor, som närmast kan beskrivas som en palett av kemisk teknisk art, vilka AB Klosters Fabriker, inom kemikongcernen Perstorp AB, tillverkade på platsen. Båda instanserna fastställer att den faktiska användningen inte ändrats genom att produktionen av tjärpappen upphört då verksamheten i övrigt fortsatte. Målet blir närmast ett ställningstagande till huruvida det finns skäl för jämkning, det vill säga skäl att frånga det ansvar som eljest bort åläggas bolaget, snarare än om miljöansvar finns. Rättsfallet är svagt och vagt med hänvisning till att det är fråga om en kemikaliefabrik som i huvudsak fortsätter sin verksamhet efter aktuell deadline. Det framgår också då utgången i de båda instanserna är olika och då miljööverdomstolens domslut dessutom inte var enhälligt. Fallet är inte tillämpligt.

MÖD 2009:36

På fastigheten hade bedrivits tillverkning av sulfittmassa som ger upphov till föroreningar främst av kiselaska och kol till 1966 och därefter förekom tillverkning av spånskivor. De två produkterna orsakar enligt MÖD två helt olika typer av föroreningar. Det är här fråga om två helt skilda processer. MÖD konstaterar att de föroreningar som omfattas av föreläggandet kan härledas till sulfittmassatillverkningen. Från denna kom sådana föroreningar som PAH, kolväten, kolaska, olje-

rester, klor vid rening och metaller. Till spånskivetillverkningen sådant som PCB och transformatorolja. I den förra nedbrytes träfiber med sulfat och vid den senare förses just träfibrer med bindmedel för att bilda spånplattor. Den faktiska driften av det som orsakat miljöskadan, sulfatmassan, upphörde 1966 och pågick inte efter den 30 juni 1969. Den helt dominerande delen av de föroreningar som här misstänktes på platsen kommer från sulfatmassatillverkningen. Föroreningarna i bolagets ärende kommer, menar bolaget, från pentaklorfenol som använts vid dopningen. Dioxiner kan eventuellt förekomma som en följd vid nedbrytningen av pentaklorfenol.

MÖD 2010:17

Bolaget har före 1969 bedrivit tillverkning av utomhusvirke med dopning i pentaklorfenol och därefter utan all kemisk beredning av virket, tillverkat så kallat inomhusvirke. Det kan inte jämföras med den aktuella järnbruksverksamheten. Rättsfallets poäng är att ingen produktion som upphört före juli 1969 varit sådan ifråga om föroreningar att den klart kan särskiljas från produktion som ifråga om föroreningar förekommit därefter.

Sammanfattning och övrigt

Länsstyrelsen hänvisar till Naturvårdsverkets rapport 5911, sid. 6, vari anges att klorfenol användes till hinder mot röta i trä på sätt som där anges. Vidare kan i preparatet, särskilt under nedbrytningen över tid förekomma dioxiner. Bolaget vitsordar dessa uppgifter. På sid. 11, överst i beslutet, anges att dioxiner uppmäts kring dopningskaret. Också detta vitsordas av bolaget. Vad som kan läggas bolaget till last är användningen av pentaklorfenol och förekomsten av dioxiner i och omkring dopningskaret vid rötbehandling av träet. Denna verksamhet upphörde 1968 och är artskild från vad som förekommit därefter.

Miljönämnden i Marks kommun har yttrat sig i målet och hänvisat till tidigare angivna skäl vad gäller bolagets undersökningsansvar samt jämkningen. Vad gäller bolagets yrkande om ersättning för bolagets rättegångskostnader anförs att det inte finns någon grund till varför kommunen skulle stå bolagets kostnader.

DOMSKÄL

Bolaget har invänt att det kan föreligga en jävssituation genom att ärendet prövats två gånger inom två olika avdelningar av samma myndighet. Vad länsstyrelsen genom miljöenheten anfört i yttrande år 2003 angående bolagets ansvar utgör inget hinder för länsstyrelsen att som överprövningsinstans pröva miljönämndens beslut. I länsstyrelsens uppdrag ingår båda uppgifterna.

Vad gäller verksamhetsansvaret delar mark- och miljödomstolen underinstansernas bedömning att bolaget efter år 1969 får anses ha fortsatt driften av den miljöfarliga verksamheten. Bolaget har därigenom ett verksamhetsansvar. Vad bolaget anfört härom medför ingen annan bedömning. Det har inte heller framkommit skäl att begränsa undersökningarna på sätt som bolaget anvisat.

Nu aktuella krav gäller en huvudstudie för att undersöka föroreningsituationen och vilka risker som kan finnas för omgivningen. Som länsstyrelsen anger i sitt beslut har praxis utvisat att utrymmet för att jämka ansvaret vid undersökningar är litet. Av föreläggandet ifråga framgår emellertid att bolagets ansvar redan är begränsat till 40 procent av undersökningskostnaderna. Några skäl att ytterligare jämka bolagets undersökningskostnader har inte framkommit. Överklagandet ska därför avslås.

Det saknas laglig grund att ersätta bolaget för rättegångskostnader i denna typ av mål. Yrkandet härom ska därför avslås.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (DV 427)

Överklagande senast den 19 september 2012.

Peter Ardö

Joel Morales

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Peter Ardö, ordförande, och tekniska rådet Joel Morales. Föredragande har varit beredningsjuristen Tomas Söderblom.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTERGÖTLANDS LÄN

Rättsenheten
Marina Fagermoen
Länsjurist
0521-60 53 58

Klagande

Ombud
(delgivningskvitto) ✕

BESLUT
2012-02-08

Diarienummer
505-13449-2011

Sida
1(11)

Zelanders Trä AB

Advokaten S.T.
Överås Parkväg 12
412 74 Göteborg

Överklagande av föreläggande att undersöka föroreningssituationen på fastigheterna Karlshed 1:1, 1:12 och 2:2 i Marks kommun

Länsstyrelsens beslut

Länsstyrelsen avslår överklagandet.

Redogörelse för ärendet

Miljönämnden i Marks kommun (nämnden) beslutade den 14 april 2011 att förelägga Zelanders Trä AB, org.nr. 556042-3591 att genomföra följande åtgärder med anledning av det konstaterat förorenade området inom fastigheterna Karlshed 1:1, 1:12 och 2:2 i Marks kommun.

1. En huvudstudie ska genomföras för att undersöka föroreningssituationen och vilka risker som kan finnas för omgivningen. Följande moment ska ingå.
 - a) Föroreningarnas avgränsning i yt- och djupled i marken.
 - b) Utbredningen av förorenat grundvatten.
 - c) Grundvattnets strömningsriktning och hastighet.
 - d) Bedömning av den totala mängden föroreningar i respektive mark- och grundvatten.
 - e) Kvantifiering av läckage av föroreningar till Ljungaån med avseende på mängd och ämne/ämnesgrupp.
 - f) Riskbedömning och bedömning av saneringsbehov.

Definition av en huvudstudie finns i Naturvårdsverkets rapport 1234-7

Efterbehandling av förorenade områden – kvalitetsmanual, Flik 22.

Huvudstudien ska genomföras i samråd med nämnden och ska komplettera provtagningen inom tidigare undersökta delområden samt undersöka de områden som inte tidigare provtagits.

2. Zelanders Trä ska betala 40 % av kostnaden för huvudstudien enligt punkt 1.
3. Beloppet ska vara Marks kommun tillhanda senast en månad efter det att kommunen underrättat Zelanders Trä AB om att beslutet, när det gäller antagande av anbud angående undersökningar, har vunnit laga kraft.

Beslutet fattades med stöd av 26 kap. 9 §, 2 kap. 1, 2 och 8 §§ samt 10 kap. 2 och 8 §§ miljöbalken (MB) och motiverades enligt följande. Nämnden bedömer att Zelanders Trä AB har ett verksamhetsansvar för föroreningarna på fastigheterna Karlshed 1:1, 1:12 och 2:2. I Miljööverdomstolens dom den 23 maj 2005, M 5338-04, klargörs att om ett bolag fortsatt driften av den

miljöfarliga verksamheten efter den 30 juni 1969 kan bolaget bli föremål för krav på utredningar trots att den del av verksamheten som orsakat markföroreningen upphört före detta datum.

Av beslutet framgår vidare att sågverksverksamhet har bedrivits på platsen sedan år 1943, då Harry Zeland AB startade sin verksamhet. 1978 bytte företaget namn till Zelanders Trä AB. På fastigheten bedrevs bevattning, avbarkning, sågning, hyvling och doppning av virke. Det sågade virket doppades i ett impregneringskar med Santobrite. Produkten innehöll pentaklorfenol samt troligen dioxin. Marks Sågverk AB har bedrivit verksamhet på platsen sedan 1997. 2003 bytte företaget namn till Derome Bioenergi AB (Derome) och detta företag bedriver idag verksamhet på platsen.

I beslutet anges att enligt de översiktliga miljötekniska undersökningar som utförts av Jordmiljö under år 2001, har förekomst av föroreningar påvisats på fastigheten. Resultaten visar att mark och grundvatten är förorenat av bl.a. pentaklorfenol, dioxiner, metaller och alifater. Den åtgärdsutredning som genomfördes i september 2001 omfattar endast tidigare undersökta områden och kompletterande undersökningar är därför nödvändiga. För att utreda föroreningens omfattning och utbredning krävs en mer omfattande utredning.

I januari 2004 inkom ett utlåtande avseende åtgärder på Örby sågverk, gjord av Jordmiljö. Utlåtandet syftar till att avgränsa det område som kan vara aktuellt för en framtida sanering så att detta kan undantas från verksamheten på fastigheten och inhägnas för att undvika att människor och djur exponeras för föroreningarna. En viss spridning av pentaklorfenol bedömdes ske från det förorenade området via grundvatten.

Derome genomförde i oktober 2004 efterbehandlingsåtgärder på fastigheten Karlshed 2:2. Vid arbetet grävdes ca 41 ton oljeförorenade massor bort.

Vidare anges i beslutet att sågverksområdet nu ligger inom primär skyddszon, Örby vattenskyddsområde, i anslutning till Ljungaån. I det tekniska underlaget till vattenskyddsområdet konstateras att området bedöms utgöra en stor risk, pga. de föroreningar av fenoler, klorerade kolväten och metaller som kan antas finnas i området. Grundvattnet i området rör sig sannolikt mot Ljungaån som är mycket viktig ur vattenförsörjningssynpunkt. I Ljungaån finns även känsliga arter såsom flodpärlmussla och öring.

Doppning med klorfenoler förekom 1960-1968. Doppningen som anses vara den mest förorenande processen av verksamheten upphörde före 1969. Miljööverdomstolen anser i domen M 5664-09 att ansvaret för föroreningar som uppkommit före och under 1950-talet i princip bör jämkas till noll kronor. För tiden efter 1950-talet till 1969 har det förflutit en sådan tid sedan föroreningarna som uppstått under denna tid att det bör beaktas vid skälighetsbedömningen. För föroreningar som uppstått under denna tid har

verksamhetsutövaren således ett begränsat ansvar. Nämnden bedömer att det därför kan finnas skäl att jämka ansvaret med 50 %.

Av nämndens beslut framgår vidare att i Länsstyrelsens beslut den 3 juli 2009 angående bidragsansökan görs bedömningen att Zelanders Trä AB har ett verksamhetsansvar för föroreningarna. I Länsstyrelsens beslut finns även en hänvisning till ett tidigare yttrande angående bolagets ansvar. Pga. den ändrade bedömningen av ansvarsfrågan kan finnas skäl att jämka ansvaret med ytterligare 10 %. Vid en sammanvägd bedömning anser nämnden det skäligt att Zelanders Trä AB ansvarar för 40 % av kostnaden för huvudstudien. För resterande 60 % avses bidrag sökas. Kommunen har för avsikt att vara huvudman för att utföra en huvudstudie under förutsättning att bidrag beviljas för detta. Bolagets andel av kostnaden bör därför betalas in till kommunen efter det att upphandlingen är avslutad, dvs. när beslutet om antagande av anbud har vunnit laga kraft.

Föroreningsbilden i mark, grundvatten och sediment ska klargöras. De parametrar som ska undersökas är primärt dioxinföroreningar samt klorfenoler, oljeprodukter och metaller. Omfattningen av provtagningen beräknas vara i storleksordningen 20-tal provpunkter i mark, 10 grundvattenrör, passiv provtagning i ytvatten och eventuellt 3-5 sedimentprov. I flera fall behöver analyser göras på flera djup. Förestående undersökning ska komplettera provtagningen inom tidigare undersökta delområden samt undersöka tidigare ej provtagna områden för att lokalisera eventuella ytterligare föroreningar.

Nämnden bedömer att Derome har utfört de åtgärder som kan anses skäligt att kräva i undersökningsfasen.

Nämnden anser att den miljöfarliga verksamheten har pågått även efter 1969 i form av sågverksverksamhet. Eftersom transportbanden, som användes fram till nya transportband uppfördes 1976-78, smordes med smörj och spillolja har den förorenande verksamheten pågått även efter 1969.

I ett PM från Länsstyrelsen i Västra Götalands län, om sågverksprojektet, beskrivs branschtypiska föroreningar. Enligt detta PM kan under vissa betingelser dioxiner bildas vid nedbrytning av klorfenoler. Kommersiella blandningar av träskyddsmedel baserade på klorfenoler anges också i varierande grad innehålla dioxiner som en förorening i preparaten. Nämnden bedömer att bolagets verksamhet har påverkat dammen i och med att transportband, avbarkning, lagring och dagvattensystem har funnits på området.

Kommunen ansökte i december 2005 om bidrag för undersökning av förorenad mark. Länsstyrelsen beslutade den 3 juli 2009 att inte överlämna bidrag till Marks kommun eftersom den gör bedömningen att Zelanders Trä AB har ett verksamhetsansvar för föroreningarna.

Zelanders Trä AB (bolaget) överklagar beslutet och yrkar att föreläggandet undanröjs alternativt att förläggandet jämkas till lägre andel än 40 procent

av kostnaderna. Bolaget anför bl.a. följande. Bolaget har inte efter den 30 juni 1969 på fastigheterna bedrivit sådan miljöfarlig verksamhet som förutsätts för ansvar enligt 8 § lag (1998:811) om införande av miljöbalken. Nämnden har inte rätt att förelägga bolaget att undersöka föroreningssituationen på de nämnda fastigheterna. Det föreligger i vart fall inte behov av, eller kan anses skäligt att utkräva ansvar. Enligt beslutet skulle den miljöfarliga verksamheten innefatta att bolaget under perioden 1960-1968 doppade virke i impregneringsmedel, vilket vitsordas. Impregneringsmedlet innehåller pentaklorfenol, vilket vitsordas och enligt kommunen troligen dioxin. Det senare kan inte vitsordas. Någon annan miljöfarlig verksamhet läggs inte bolaget till last och torde undersökningen just avse förekomsten av klorfenol och dioxinföreningar.

Bolaget har haft sitt sågverk på fastigheten Karlshed 2:2, sågverkstomten. Från omkring 1960 har bolaget här producerat virke för utomhusbruk som krävt behandling mot rötskydd. Virket har doppats i en lösning innehållande pentaklorfenol av märket Santobrite. Härigenom motverkas blånad eller annan röta i virket. Proceduren har tillämpats med stöd av då gällande regler och under tillsyn av myndighet. Metoden gav inte tillräckligt skydd mot röta och marknaden för utomhusvirke vek varför bolaget ändrade inriktning på verksamheten. Man övergav från och med 1967-68 produktionen av väderbeständigt, vad som ofta betecknas som "cuprinolat" virke. Behandlingen med impregneringsmedel upphörde vid denna tid och varken pentaklorfenol eller dioxiner har därefter tillförts av Zelanders. Bolaget tog då bort metoden, demonterade doppningskaret och kom därefter att producera trävaror i huvudsak avsedda för inomhusbruk som inte krävde rötbehandling. Vid denna produktion har trävarorna torkat i särskilda torkhus som eldats med spån och bark. Askan har därefter lämnats till deponi i Borås kommun.

Bolaget anskaffade en första virkestork 1968, vilken kom att eldas med spån och bark från sågen. Från 1970-talet lät Zelanders därefter bygga ytterligare tre virkestorkar på denna fastighet i takt med att produktionen ökades. Sågverket lades ner 1999. Det är fråga om två helt olika verksamheter med träfiber som bas som aldrig drivits samtidigt.

Zelanders gör gällande att doppning är den enda orsaken till föroreningarna. Nämnden å sin sida anser att doppningsimpregneringen är den huvudsakliga orsaken. Nämnden påstår dessutom att här "troligen" finns dioxiner, vilket inte har något stöd. Under vissa mycket speciella förutsättningar kan dioxiner bildas vid nedbrytning av klorfenol. Normalt bryts ämnet ner på biologisk väg utan att dioxiner bildas. Sannolikheten för att dioxiner finns är inte styrkt, sannolikheten för att det har eller kan bildas är begränsad. I åtgärdsutredningen daterad 29 september 2001 anges att föroreningarna består av pentaklorfenol, vissa metaller och alifatiska kolväten. Dioxiner förekommer inte. Rörande pentaklorfenol konstaterar utredaren att det mest förorenade området är jorden inne och precis utanför byggnaden där karet för pentaklorfenol varit uppställt samt att utbredningen av pentaklorfenol begränsas till marken under byggnaden för doppningskaret och området mellan byggnaden och ån med en snabbt avtagande föroreningsnivå i

sydvästlig riktning. Uppgifterna vitsordas av bolaget. Förekomst av dioxiner är inte styrkt, eller är i vart fall en försumbar följd av pentaklorfenolen. Beträffande metaller visas i åtgärdsstudien att förekomsten av zink och kadmium är allvarlig och att halterna av koppar och bly ligger över riktvärdena. I utredningen konstateras att det inte finns något som talar för att metallhalterna i dammens sediment härrör från sågverket och den verksamhet som pågått där. Förekomsten av metaller är därför inte en förorening för vilken Zelanders har att svara. Uppströms dammen pågick gruvdrift fram till 30-talet, Skute Gruva vid Skutesjön med avrinning i det aktuella vattendraget, Ljungaån. Det aktuella doppkaret har varit placerat nedströms från dammen räknat.

Bolaget anger vidare att det i åtgärdsutredningen konstateras att man inte kan uppskatta någon utbredning eller mängd avseende petroleumkolväten. Vidare konstaterar utredaren att, om det inte sker någon tillförsel av kolväten så kommer halten i sedimentet att minska naturligt pga. biologisk nedbrytning. Zelanders nyttjade spill och smörjolja till sina transportband fram till 1976-78 då man installerade nya transportband med friktionsbanor i plast som inte krävde smörjning. Enligt utredaren kommer de petroleumkolväten som detekterats att understiga "de platsspecifika riktvärdena".

Bolaget kan sålunda inte vitsorda att det finns dioxiner, metaller och alifater som kan ha samband med bolagets verksamhet. Med hänsyn till att föroreningarna begränsats till pentaklorfenol och att de är mer än 42 år är det orimligt att förelägga bolaget att finansiera en miljöutredning på sågverkstomten.

Vad gäller fastigheten Karlshed 1:1, dammen, gav utredningen inget stöd för att det fanns något samband med bolagets verksamhet. Dammen ligger vidare uppströms det tidigare doppningskaret.

Beträffande Karlshed 1:9, soptippen sedermera spåntippen, har nämnden av egenintresse valt att inte låta ansvarsutredningen omfatta denna fastighet. Kommunen har i många år använt densamma som en generell soptipp för hushållsavfall, med betydande inslag av textilmaskiner och andra lämningar från verkstadsindustrin, bilar, bildelar och kemikalier. Med undantag för pentaklorfenol torde samtliga övriga föroreningar vara av sådan art och omfattning att föroreningarna kan härröra från soptippen fram till 1962 då den lades ner, särskilt petroleumprodukter och metaller.

MÖD 2005:30 är inte tillämpligt, där hade den faktiska användningen av fastigheten inte ändrats genom att produktionen av tjärprodukterna upphört före den 30 juni 1969, då verksamheten i övrigt fortsatte.

Däremot är MÖD 2009:36 tillämpligt. I rättsfallet är fråga om en process som orsakas av sulfitbehandling, i bolagets fall behandling med pentaklorfenol. Det är vidare fråga om olika produkter, i rättsfallet tillverkning av pappersmassa respektive spånplattor, för bolagets del rötbeständigt utomhusvirke respektive icke rötbehandlade sågade trävaror.

Kommunen ansökte under 2002 hos Länsstyrelsen om statsbidrag för undersökning och sanering av den aktuella marken. Länsstyrelsen fann i yttrande den 17 februari 2003 att bolaget inte kan åläggas något verksamhetsansvar såvitt avser de aktuella fastigheterna. Något nytt har inte tillkommit.

Zelanders har efter 1969 drivit den nya sågverksverksamheten fram till 1978, eller totalt under 18 % av den totala tid som sågverk har förekommit på platsen, fram till 1999 då verksamheten las ner. Marks Sågverk AB har av nämnden undantagits från skyldigheten att delta vid den nu begärda undersökningen, vilket inte bort ske.

Jordmiljö Nordic AB har utfört två översiktliga miljötekniska utredningar. I utredningen daterad 30 maj 2001 anges bl.a. följande på sidan 2. Till följd av den mycket hög halt av pentaklorfenol som finns i jorden vid doppningsanläggningen rekommenderar Jordmiljö att man avgränsar spridningen av pentaklorfenol i jord och vatten. Utifrån resultaten från den detaljerade undersökningen, tas ställning om vilka åtgärder som bör sättas in. Man bör även avgränsa och sanera förekomsten av spill/smörjolja vid virkesmätningen. På sidan 7 anges att det förutom när det gäller summa kolväten i vatten och pentaklorfenol i vatten och jord detekterades inga halter av vare sig metaller eller fenoler.

I utredningen daterad den 21 augusti 2001 anges på sidan 3 bl.a. att bottensedimentet i dammen innehåller måttligt höga till mycket höga halter av metaller. Noterbart är de höga halterna av kadmium och zink, vilka är svårförklarliga då dessa ämnen inte förekommer vid sågverk. I sedimentet finns även förhöjda halter av alifater samt bensen. På sidan 4 anges att det inte rekommenderas några direkt åtgärder föranledda av föroreningarna i bottensedimentet. Eventuellt bör ett kontrollprogram upprättas avseende provtagning på ytvatten nedströms och uppströms dammen. Det rekommenderas att på platser där det finns synliga indikationer på spill av petroleumkolväten på markytan bör dessa saneras genom att schakta bort det förorenade materialet och ersätta det med rent.

På sidan 12-13 i samma utredningen anges följande. Då jordproverna runt och nedströms byggnaden där doppningskaret var placerat inte visar på halter överstigande MKM GV bedöms de av pentaklorfenol förorenade jordmassorna i huvudsak vara koncentrerade till marken under, samt i direkt anslutning till, byggnaden för doppningsanläggningen. De höga halterna inne i bygganden beror på att marken varit skyddad för nederbörd. I de andra punkterna har nederbörden infiltrerat marken och transporterat pentaklorfenolen nedåt i markprofilen, ned till grundvattnet där den pentaklorfenol som inte bundits till markpartiklarna förts med i grundvattengradientens riktning. I samband med provtagningen för pentaklorfenol togs även jordprov för analys av dioxiner och furaner. Det finns förhöjda halter av både dioxiner och furaner, dock överstiger halterna inte riktvärdet för KM.

På upplagsplatsen, fanns inga indikationer på varken pentaklorfenol eller dioxiner/furaner i jordproven. Dioxin fastläggs mycket hårt till markpartiklarna i det övre markskiktet och är samtidigt mycket motståndskraftigt mot biologisk nedbrytning. Har marken vid något tillfälle förorenats av dioxin, borde detta ha visat sig i analysresultat. Mellan doppningskaret och dammen uppmättes inga halter av pentaklorfenol.

I dammens bottensediment detekterades förhöjda halter av metaller, som enligt NV rapport 4920 anses vara måttligt höga till höga. Halterna av koppar, krom och arsenik är inte alarmerande utan håller sig kring riktvärdet och därunder. Halterna av kadmium och zink är däremot mycket höga och understiger den gräns där man kan förvänta sig negativa biologiska effekter. De höga halterna är svårförklarliga då ämnena inte hanteras i den normala verksamheten inom sågverksfastigheten. I sedimentprovet uppmättes inga halter av klorfenoler, vilket säkerligen beror på att dammen ligger uppströms föroreningskällan. När det gäller petroleumkolväten har uppmätts förhöjda halter av alifater i fraktionen >C16 – C35 och aromaten bensen. Halten av cancerogena – övriga PAH håller sig på riktvärdet för KM och därunder. Den höga halten av bensen kan troligen förklaras med att polyaromatiska kolväten bryts ned till enklare bensenringar.

På sidan 15 i utredningen anges att det också har detekterats halter av dioxin inne i byggnaden för doppningsanläggningen, dock överstiger inte halten riktvärdet för KM.

I Länsstyrelsen yttrande daterat den 17 februari 2003 anges det som framkommit i yttrande från Zelanders och det faktum att verksamheten överläts 1978 talar för att Zelanders i dagsläget inte kan åläggas något verksamhetsansvar för de föroreningar som påträffats på fastigheterna Karlshed 2:2 och 1:1.

I beslut av Länsstyrelsen daterat den 3 juli 2009 anges att det har kommit nya domar, bl.a. M 5338-04 angående Klosters fabriker, som klargör att om ett bolag fortsatt driften av den miljöfarliga verksamheten efter den 30 juni 1969 kan bolaget bli föremål för krav på utredningar trots att den del av verksamheten som orsakat markföroreningen upphört före detta datum. Länsstyrelsen gör därför bedömningen att Zelanders har ett verksamhetsansvar för föroreningarna.

Skälen för Länsstyrelsens beslut

Enligt 2 kap. 8 § MB ansvarar alla som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd som medfört skada eller olägenhet för miljön, till dess skadan eller olägenheten har upphört, för att denna avhjälps i den omfattning det kan anses skäligt enligt 10 kap. MB. I den mån det föreskrivs i balken kan i stället skyldigheten att ersätta skadan eller olägenheten uppkomma.

Enligt 26 kap. 9 § MB får en tillsynsmyndighet meddela de förelägganden och förbud som behövs i ett enskilt fall för att denna balk samt föreskrifter,

domar och andra beslut som har meddelats med stöd av balken skall efterlevas. Mer ingripande åtgärder än vad som behövs i det enskilda fallet får inte tillgripas.

Av 26 kap. 22 § MB framgår bl.a. att den som bedriver verksamhet eller vidtar en åtgärd som kan befaras medföra olägenheter för människors hälsa eller miljön eller den som annars är skyldig att avhjälpa olägenhet från sådan verksamhet är skyldig att utföra sådana undersökningar av verksamheten och dess verkningar som behövs för tillsynen.

Av kommentaren till miljöbalken (Bengtsson m.fl., supplement 5, maj 2006, s. 26:49) framgår bl.a. följande angående bestämmelsens tillämplighet. För tillämpningen krävs inte att verksamheten konstaterats faktiskt vara miljöskadlig, det räcker med att något sådant kan befaras. Liksom enligt föregående paragraf likställs med verksamhetsutövaren den som annars är skyldig att avhjälpa olägenhet från verksamheten, som eventuellt är nedlagd.

Från och med den 1 augusti 2007 har 10 kap MB fått en lydelse. Enligt övergångsbestämmelserna ska bestämmelserna i 10 kap. MB tillämpas i dess lydelse före den 1 augusti 2007 eftersom den aktuella miljöskadan har orsakats av utsläpp, händelser eller tillbud som har ägt rum före den 1 augusti 2007.

Av 10 kap. 1 § MB framgår att reglerna om förorenade områden ska tillämpas på mark- och vattenområden samt byggnader och anläggningar som är så förorenade att det kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Av 10 kap. 2 § MB framgår att ansvarig för efterbehandling av sådana områden, byggnader eller anläggningar som anges i 1 § är den som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd som har bidragit till föroreningen (verksamhetsutövaren).

Av Miljööverdomstolens (numera Mark- och miljööverdomstolen, Lst anm) avgörande den 5 december 2003, MÖD 2003:127, framgår följande. Enligt 10 kap. 2 § kan både tidigare och nuvarande verksamhetsutövare göras ansvarig för föroreningar. Att kraven kan ställas på den nuvarande verksamhetsutövaren är något som vinner stöd i förarbetena till 10 kap. (prop. 1997/98:45 s.361). Detta synsätt överensstämmer även med den praxis som utvecklades under miljöskyddslagen och som innebar att den som tar över en verksamhet i princip övertar såväl rättigheter som skyldigheter (se bl.a. Koncessionsnämndens beslut 126/91 och B156/96). Krav om efterbehandlingsåtgärder kan därför riktas mot vem som helst av dem som bedrivit eller bedriver verksamheten. I efterbehandlingsansvaret får enligt miljödomstolens mening anses ingå också det inledande ansvaret för utredningar om och kartläggning av föroreningarna.

Enligt 10 kap. 4 § framgår att efterbehandlingsansvaret innebär att den ansvarige i skälig omfattning ska utföra eller bekosta de efterbehandlingsåtgärder som på grund av föroreningar behövs för att

förebygga, hindra eller motverka att skada eller olägenhet uppstår för människors hälsa eller miljön. När ansvarets omfattning ska bestämmas, ska det beaktas hur lång tid som har förflutit sedan föroreningen ägt rum, vilken skyldighet den ansvarige hade att förhindra framtida skadeverkningar och omständigheterna i övrigt. Om en verksamhetsutövare visar att han bidragit till föroreningen endast i begränsad mån, ska även detta beaktas vid prövningen av ansvarets omfattning.

Enligt 8 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken ska bestämmelserna i 2 kap. 8 § MB och 10 kap. 2 § MB tillämpas i fråga om miljöfarlig verksamhet vars faktiska drift har pågått efter den 30 juni 1969 om verkningarna av verksamheten alljämt pågår vid tiden för miljöbalkens ikraftträdande enligt 1 § och det föreligger behov av att avhjälpa skador eller olägenheter som orsakats av verksamheten.

Miljööverdomstolens avgörande MÖD 2005:30 handlar om ett bolag som förelagts att utreda förekomsten och utbredningen av polyaromatiska kolväten i marken. Visserligen hade den del av verksamheten, användning av tjärprodukter, som orsakat markföroreningen upphört före den 30 juni 1969, men bolaget hade därefter fortsatt driften av den miljöfarliga verksamheten. Skäl att jämka ansvaret förelåg inte enligt Miljööverdomstolen.

I Miljööverdomstolens avgörande MÖD 2009:36 hade ett pappersbolag bedrivit sulfitmassatillverkning fram till 1966 och sedan spånskivetillverkning från 1966 fram till 1984. Platsen för verksamheten misstänktes nu vara förorenad, till största delen pga. sulfitmassetillverkningen. Miljööverdomstolen fann att då de två verksamheterna var skilda tekniska processer som medförde skilda typer av föroreningar kunde den faktiska driften av den miljöfarliga verksamhet som bidragit till föroreningsskadan inte anses ha pågått efter den 30 juni 1969. Bolaget, i egenskap av verksamhetsutövare, kunde därför inte bli adressat med krav på åtgärder med stöd av 10 kap. 2 § MB.

Miljööverdomstolens avgörande MÖD 2010:17 handlade om ett bolag som förelagts att utföra en översiktlig miljöteknisk undersökning på ett bruksområde där bolaget tidigare bedrivit verksamhet. Olika verksamheter på området sågs av domstolen som en integrerad helhet där de olika delverksamheterna hade haft ett sådant tekniskt och miljömässigt samband att de tillsammans utgjorde en verksamhet.

Enligt *Naturvårdsverkets Rapport 5911*, sidan 6, användes klorfenol fram till 1978 för behandling av virke för att förhindra angrepp av missfärgande svamp under lagring och transport, men också för att skydda trä under lång tid mot angrepp. De klorfenolpreparat som användes var förorenade med dioxiner i olika grader.

Länsstyrelsen gör följande bedömning.

Bolaget har sedan omkring år 1960 producerat virke för utomhusbruk på de aktuella fastigheterna. Virke har doppats i impregneringsmedel som innehåller pentaklorfenol, vilket bolaget vitsordar. År 1968 anskaffade bolaget sin första virkestork och övergav produktionen av väderbeständigt virke. Bolaget anser att det rör sig om olika verksamheter medan nämnden anser att den miljöfarliga verksamheten har pågått även efter år 1969 i form av sågverksverksamhet.

Länsstyrelsen instämmer i nämndens bedömning att det, i likhet med MÖD 2010:17, här rör sig om en verksamhet. Den förorenande verksamheten har därmed pågått även efter den 30 juni 1969.

Vid bedömning av ansvar för uppkomna föroreningar gör man skillnad på undersökningsansvar och efterbehandlingsansvar. Undersökningsansvaret har hittills ansetts vara mycket mer långtgående än efterbehandlingsansvaret, där bedömningar i vägledande domar under senare tid visat på olika skälighetsbedömning utifrån när föroreningen uppstod och vilken koppling den förorenade verksamheten haft med senare tids verksamhet.

I nu aktuellt ärende handlar det om att bedöma undersökningsansvaret. Den förorenande verksamheten bedrevs under åren 1960-1968, dvs. före miljöskyddslagens tillkomst år 1969, som anses vara en brytpunkt i skälighetsbedömningen. Verksamheten sågverk har pågått under hela verksamhetsperioden 1949-1978, men doppningsprocessen avbröts alltså helt år 1968. Hade doppningen fortsatt efter år 1969 hade det funnits ett hundraprocentigt undersökningsansvar. I detta fall har dock denna process avslutats före 1969, men verksamhetsområdet har fortsatt att användas för sågning och lagring. Den fortsatta användningen av marken och det faktum att samma sågverksverksamhet fortsatt efter år 1969 gör enligt Länsstyrelsens bedömning att det finns skäl att utkräva ett undersökningsansvar av Zelanders Trä AB.

Normalt brukar inte undersökningsansvaret jämkas utan utkrävas fullt ut. Utifrån bakgrundsmaterialet framgår dock att just detta fall är mycket speciellt med bl.a. tidigare felaktiga bedömningar i ansvarsfrågan och om vilken myndighet som är tillsynsmyndighet. Nämnden har i sitt föreläggande endast krävt att Zelanders Trä AB ska betala 40 procent av undersökningskostnaderna. Länsstyrelsen gör bedömningen att det finns anledning att i just detta fallet godta nämndens bedömning att det är skäligt att Zelanders Trä AB ska stå för 40 procent av kostnaden för en huvudstudie. Något skäl att ytterligare jämka undersökningsansvaret finns inte enligt Länsstyrelsens bedömning.

Bolaget anser att en eventuell undersökning endast borde avse förekomsten av klorfenol och dioxinföroreningar. Bolaget anser inte att det finns dioxiner, metaller eller alifater som kan ha samband med bolagets verksamhet.

Av utredning utförd av Jordmiljö framgår att dioxiner uppmäts kring doppningskaret. Enligt Naturvårdsverkets rapport 5911 kan klorfenolpreparat som förorening innehålla dioxiner. Länsstyrelsen bedömer därmed att det är troligt att Zelanders verksamhet kan ha orsakat dioxinföroreningen. Det är därmed inte orimligt att utredningen även avser förekomsten av dioxin. Vad gäller metaller och alifater ser Länsstyrelsen det inte som främmande att bolagets verksamhet kan ha orsakat även dessa föroreningar, varför nämndens föreläggande inte kan anses oskäligt.

Det har inte framkommit någonting i ärendet som tyder på att det skulle vara oskäligt att bolaget föreläggs att vidta de förelagda åtgärderna.

Länsstyrelsen avslår därför överklagandet.

Frågan om efterbehandlingsansvar har inte bedömts i detta ärende.

Hur man överklagar

Detta beslut kan överklagas hos Vänersborgs tingsrätt, Mark- och miljödomstolen inom tre veckor från det att ni tog del av beslutet, se bilaga (formulär O22)

 I detta ärende har länsjurist Anneli Wejke beslutat och länsjurist Marina Fagermoen varit föredragande. I ärendet har även miljöskyddshandläggare Urban Lindqvist deltagit.

Anneli Wejke

Marina Fagermoen

Bilaga:
Hur man överklagar

Kopia till:
Miljönämnden i Marks kommun
Pärmen

Hur man överklagar - dom i mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen

Den som vill överklaga mark- och miljödomstolens dom ska göra detta skriftligen. Skrivelsen ska skickas eller lämnas till mark- och miljödomstolen. Överklagandet prövas av Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt.

Överklagandet ska ha kommit in till mark- och miljödomstolen inom tre veckor från domens datum. Sista dagen för överklagande finns angiven på sista sidan i domen.

För att ett överklagande ska kunna tas upp i Mark- och miljööverdomstolen fordras att prövningstillstånd meddelas. Mark- och miljööverdomstolen lämnar prövningstillstånd om

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som mark- och miljödomstolen har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som mark- och miljödomstolen har kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rätts-tillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Om prövningstillstånd inte meddelas står mark- och miljödomstolens avgörande fast.

Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till Mark- och miljööverdomstolen varför klaganden anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas med angivande av mark- och miljödomstolens namn, datum för domen samt målnummer,
2. den ändring av mark- och miljödomstolens dom som klaganden vill få till stånd,
3. grunderna (skälen) för överklagandet,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
5. de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis.

Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare ska ges in samtidigt med överklagandet.

Till överklagandet ska bifogas lika många kopior av skrivelsen som det finns motparter i målet. Har inte klaganden bifogat tillräckligt antal kopior, framställs de kopior som behövs på klagandens bekostnad.

Ytterligare upplysningar lämnas av mark- och miljödomstolen. Adress och telefonnummer finns på första sidan av domen.